

УДК 711.1

Ю.В.Огоньок,

аспірант НУ «Львівська політехніка»

РЕКРЕАЦІЙНИЙ ФАКТОР В АРХІТЕКТУРНО-ПЛАНУВАЛЬНІЙ РЕОРГАНІЗАЦІЇ ТА РОЗВИТКУ СЕЛИЩ МІСЬКОГО ТИПУ (на прикладі Тернопільської області)

Анотація: визначено та охарактеризовано місце рекреаційного фактора в системі адміністративно-територіальних змін селищ міського типу Тернопільської області; розглянуто проект адміністративно-територіальної реформи в області та запропоновано проект архітектурно-планувальної організації курортно-рекреаційного центру «Калагарівка».

Ключові слова: архітектурно-планувальні зміни, адміністративно-територіальна реформа України, спроможні територіальні громади (СТГ), селища міського типу.

Вступ. Актуальною стає проблема прогнозування й аналізу змін функцій, а також окреслення шляхів розвитку найбільш деградованих поселень регіонів (селищ міського типу), які упродовж радянського періоду втратили свою історичну роль, а в умовах адміністративно-територіальної реформи, стаючи, як правило, адміністративними центрами нових територіальних громад, отримують перспективи розвитку. Процес, про який чимало говорилося в останнє десятиліття в Україні та який пов'язується з реформою адміністративно-територіального устрою держави, сьогодні набуває реальних обрисів. Реалізація реформи суттєво вплине на складену систему розселення в Україні та обумовить зміну функцій більшості поселень регіонів, відкриє нові перспективи розвитку багатьох із них.

В умовах адміністративно-територіальної реформи на території Тернопільської області особливу роль відіграють рекреаційні ресурси.

Метою даної публікації є визначити та охарактеризувати місце рекреаційного фактора в системі архітектурно-планувальних змін та розвитку селищ міського типу. Аналіз порушеної проблеми проведено на прикладі Тернопільської області, її адміністративно-територіальної реформи, нових територіальних громад та містечок. Увага зосереджена на прогнозуванні архітектурно-урбаністичних змін та на перспективах розвитку центрів нових територіальних громад.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Останні дослідження й публікації головно охоплюють вивчення проблемних питань розвитку містоутворювальних функцій смт (містечок), малих міст, а рекреаційний

фактор в архітектурно-планувальній реорганізації та розвитку селищ міського типу на конкретних прикладах досліджено дуже мало.

Виклад матеріалу. Насамперед акцентуємо увагу на характеристиці адміністративно-територіальної реформи в Україні та Тернопільській області конкретно [1-2].

Адміністративно-територіальна реформа України — зміни адміністративно-територіального поділу держави, що зберігає триступеневу структуру поділу території, впроваджуючи значні зміни на рівні територіальних громад та перерозподілу функцій для створення ефективного самоврядування й самодостатності. Ефект очікується від зменшення ролі областей та районів в управлінні територіями на користь первинних територіальних громад. Змінюється система фінансування (поділу податків та доходів, дотацій і субвенцій тощо).

Загалом принципи та підходи, закладені в реформу адміністративно-територіального устрою України, повністю відповідають підходам, що були застосовані в Польщі. Українські розробники вважають польську реформу ефективною та покладають надію на її успішність у нашій державі.

Розглядаючи адміністративно-територіальну реформу на прикладі Тернопільської області (у межах Тернопільської області на сьогодні налічується 1055 населених пунктів, з яких 18 мають статус міст, 17 селищ міського типу, 1020 сіл), подамо порівняльну характеристику спроможних територіальних громад (СТГ) та потенційних адміністративних центрів області (табл. 1).

Проведена характеристика та порівняльний аналіз СТГ дозволяє виділити громади в сім груп залежно від наявних перспектив та пріоритетних напрямів розвитку. Йдеться, зокрема, про громади рекреаційного, сільськогосподарського пріоритетів; ті, що використовуватимуть умови свого розміщення, сформований промисловий потенціал. Загалом громада розвиватиметься як поліфункціональний комплекс із визначеними пріоритетами.

Характеристика ресурсів області та оцінка її рекреаційного потенціалу. Важливе значення має ресурсне забезпечення соціальної інфраструктури. Ресурсний підхід до аналізу розвитку соціальної інфраструктури безпосередньо пов'язаний з просторовим аспектом її дослідження. У дійсності соціальна інфраструктура виступає просторовою підсистемою, вивчення регіональних особливостей якої має важливе значення, в тому числі і для Тернопільської області з її територіально-планувальними, історико-культурними, природно-кліматичними, функціональними та іншими відмінностями.

Таблиця 1

Порівняльна характеристика СТГ та потенційних адміністративних центрів Тернопільської області за станом на грудень 2015 р.¹

№ з/п	Показники	В т.ч.			К-сть населен. пункту СТГ	Площа території, кв км	К-сть закладів, що утримуються	навч. закладів I-III ступенів	- / I - II ступенів	дошкільних	позашкільної	культури	ФАП	амбулаторій,	лікарень	Станції швидкої	Навність для приміщень для держ. органів	Навність для приміщень для	Відаль до обласного центру	Навність залізниць	Зал. вокзали, станції	Обсяг доходів	
		загальна К-сть мешканців	дошкільнят	шкільного віку																			
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24
1	Байковецька	8519	623	925	9	110	28	-	6	1	3	1	7	7	4	1	-	+	+	1	-	-	18 468.3
2	Бережанська	43839	2758	5499	55	678	193	12	12	13	20	3	91	35	8	2	-	+	+	50	+	+	38 208.2
3	Білецька	7471	475	785	6	76	15	-	3	1	2	1	3	5	1	-	-	+	+	1	-	-	8 349.8
4	Білобожницька	10886	672	1287	16	256	55	3	7	2	10	1	17	11	5	-	-	+	+	70	+	+	8 340.2
5	Борсуківська	6182	448	798	10	131	32	3	5	-	8	3	3	6	4	-	-	+	+	60	-	-	5 180.1
6	Васильківська	6322	364	762	6	126	26	2	4	1	5	2	5	4	3	-	-	+	+	70	-	-	9 407.2
7	Великобратівська	8112	569	951	8	142	47	3	1	2	6	3	23	11	1	-	-	+	+	10	+	+	7 675.7
8	Великогайська	11187	748	1318	14	142	36	3	2	1	4	2	14	11	-	1	-	+	+	1.5	-	-	13 121.7
9	Вишнівська	20663	1175	2527	32	360	67	7	4	1	8	3	21	22	3	1	-	+	+	45	-	-	14 799.0
10	Гримайлівська	10362	345	765	25	331	54	4	3	4	9	4	14	17	3	-	-	+	+	40	-	-	10 386.3
11	Гусятинська	17672	591	1178	18	274	57	4	8	-	10	2	16	10	8	1	-	+	+	75	+	+	18 032.1
12	Залозецька	15101	828	1533	29	381	81	6	6	11	6	3	25	21	5	1	-	+	+	40	-	-	12 177.7
13	Збаразька	38421	1457	2742	48	535	130	11	14	5	17	3	37	32	9	2	-	+	+	18	+	+	34 885.2
14	Золотниківська	8204	403	855	21	248	52	3	7	1	6	1	15	16	2	1	-	+	+	35	-	-	6812.4
15	Козлівська	5780	365	867	8	113	16	1	3	-	1	1	4	5	1	1	-	+	+	30	-	-	7 010.6
16	Козівська	26298	1006	1874	35	459	93	6	14	6	17	2	19	25	5	1	-	+	+	35	+	+	21 025.2
17	Коропецька	6790	183	421	8	87	20	1	2	1	2	-	5	6	2	1	-	+	+	80	-	-	4 744.0
18	Кременецька	42513	1770	2932	40	527	120	13	9	6	18	5	37	27	9	1	-	+	+	60	+	+	41 130.6
19	Лановецька	23660	1600	2857	43	501	104	7	11	9	21	4	19	28	8	1	-	+	+	55	+	+	20 229.8
20	Мельнице-Подільська	22500	1302	2760	25	325	85	7	8	2	15	1	26	20	6	1	-	+	+	120	+	+	16 696.1
21	Мишковська	22891	1563	2457	14	193	51	4	5	3	6	1	18	11	3	1	-	+	+	15	+	+	23 512.9
22	Монастирська	22114	930	1949	40	471	97	5	13	10	10	2	21	31	6	1	-	+	+	80	-	-	19 125.1
23	Нагірянська	9201	492	926	12	181	31	2	6	1	6	1	5	7	4	-	-	+	+	70	+	+	8 140.7
24	Підволочиська	19855	967	2199	23	350	86	6	9	2	12	3	35	17	4	1	-	+	+	42	+	+	20 469.5
25	Підгайська	18912	1156	2275	37	495	93	7	12	4	13	1	29	22	5	1	-	+	+	65	-	-	16 106.0
26	Почаївська	27346	1785	2803	30	429	77	5	14	4	5	4	22	20	6	1	-	+	+	75	-	-	22 161.8
27	Почапинська	7385	458	750	7	124	19	3	-	2	2	2	5	7	-	-	-	+	+	15	-	-	7 108.1
28	Скалатська	14478	767	1378	16	224	69	5	4	3	10	2	29	12	5	1	-	+	+	35	-	-	13 527.6
29	Тернопіль	217773	16612	25660	1	59	120	33	1	7	31	6	45	-	1	1	1	+	+	-	+	+	386 743.8

¹ У кінцевому проекті поділу кількість громад може відрізнятися

Фактично будь-яка територія поселення має потенціал до певних видів діяльності, і при належному його використанні та додатковій підтримці — інвестиційній, фінансовій, інфраструктурній чи інформаційній, вона може розвинутися в самодостатній комплекс, де поява та розвиток одних видів підприємництва призведе до створення інших, тим самим формуючи передумови до постійної соціально-економічно еволюції місцевості [3-4, 6]. Тернопільська область за територією належить до невеликих, її площа 13,8 тис. кв. км, або 2,3% території України. Наявну обмежувальну особливість значною мірою «компенсує» вигідність економіко-географічного розташування, що створює широкі можливості для її економічного й соціального розвитку. У сучасних умовах ринкових відносин область, маючи належний виробничий і науковий потенціали та відносно високий ступінь забезпеченості трудовими ресурсами, може стати стратегічним регіоном для вкладення значних інвестицій. Цьому сприяє і розташування області на важливих транспортних магістралях. Саме географічне положення області дозволяє підтримувати й розвивати тісні зв'язки з усіма регіонами України, безпосередньо з сусідніми областями та країнами Європи.

Значний потенціал зосереджений також і в системі сільського розселення, зокрема, більша частина сіл розташовується на рекреаційно-привабливих територіях, що створює умови для розвитку зеленого туризму.

Тернопільська область за наявністю природних факторів посідає одне з провідних місць в Україні. Особливістю області є ландшафтне розмаїття та естетична привабливість усіх районів. Тут знаходяться вкриті лісами Кременецькі гори, Тернопільське плато, Подільське горбогір'я, порізане басейнами річок та озер, Товтровий кряж — його ще називають гори Медобори, як унікальна геолого-ботанічна загадка природи, скарбниця лікарських рослин. Це екологічно благополучний край, де відсутні великі промислові підприємства, які б забруднювали довкілля.

Окрім зеленого туризму, область має великий потенціал у сфері туризму релігійного (паломницького), що проявляється через наявність трьох святинь: православної, греко-католицької та римсько-католицької, а також значну кількість збережених пам'яток сакральної архітектури (дерев'яних церков). На території Тернопільщини зосереджено близько 85 дерев'яних храмів. Тут міститься одна з найбільших православних святинь світу — Свято-Успенська Почаївська лавра. Зарваницький духовний центр — одна з головних святинь для греко-католиків не лише в Україні, а й в усьому світі. Мавзолей черниць у Язлівці Бучацького району — римсько-католицька святиня, чи не єдиний у світі мавзолей монашок, місце заснування Ордену Сестер непорочного зачаття.

Не варто забувати і про історико-культурний потенціал області. На території Тернопільщини розташовано: 426 пам'яток археології (з них — 6 національного значення), 1673 пам'ятки історії (з них — 1 національного значення), 1315 пам'яток архітектури та містобудування (з них — 180 національного значення), 164 пам'ятки монументального мистецтва. До Списку історичних населених місць України, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 26.07.2001 р. за № 878, включено 30 населених пунктів Тернопільської області: Бережани, Борщів, Бучач, Вишнівець, Гримайлів, Гусятин, Залізці, Заліщики, Збараж, Зборів, Золотий Потік, Козова, Копичинці, Коропець, Кременець, Ланівці, Мельниця-Подільська, Микулинці, Монастириська, Підволочиськ, Підгайці, Почаїв, Скала-Подільська, Скалат, Теревовля, Тернопіль, Товсте, Хоростків, Чортків, Шумське [5].

Тернопілля займає провідне місце в Україні за кількістю та різноманітністю прісних і мінеральних вод. Результати геологічного вивчення дають підстави стверджувати про багатства області на різноманітні за хімічним складом й бальнеологічними властивостями мінеральні води. Це води типу «Нафтуса», подібні до «Кримських», «Миргородської», «Друскінакай», «Куяльник-4», хлоридно-натрієві води тощо. Природні умови дозволяють казати про перспективи виявлення тернопільських «Нарзана» і «Боржомі». Крім мінеральних вод, наявні значні поклади лікувальної торф'яної боровини.

На особливу увагу заслуговують прісні та ультрапрісні підземні води, які у багатьох місцях виходять на поверхню у вигляді джерел. Вони є величезним багатством Тернопілля, якого ще не торкнулися у багатьох місцях процеси забруднення та до якого потрібно ставитися ощадливо. Враховуючи загальний економічний стан України, вони можуть принести велику користь, їх можливо розповсюджувати у тих районах, де уже на сучасному етапі бракує доброї, чистої питної води.

На території області виявлено 42 ділянки, де розповсюджені мінеральні води. Декілька з них перспективні для подальшого вивчення стосовно гідрогеологічних умов та бальнеологічної цінності. На базі більшості з них у майбутньому можливе будівництво й експлуатація лікувально-оздоровчих, санаторно-курортних установ та підприємств розливу.

Таким чином, на території Тернопільської області можна виділити чотири чітких напрями спеціалізації регіонів — майбутніх територіальних громад: туризм релігійний (паломницький); екологічний (зелений) ; історико-культурний туризм та лікувально-оздоровчий.

Особливості впливу рекреаційного потенціалу на архітектурно-планувальну організацію та розвиток поселень. Приклад рекреаційного центру в с. Калагарівка. На думку автора, найдоцільнішим є розкриття лікувально-

оздоровчого потенціалу окремих громад, і як приклад наводиться ситуація в с. Калагарівка Гусятинського району в зв'язку з наявністю на території поселення унікальних мінеральних вод.

На жаль, існуючі можливості для використання мінеральних вод щодо санітарно-курортного лікування в області, чи хоча б для розливу, використовуються недостатньо, незважаючи на сприятливі природно-рекреаційні умови регіону. На сьогодні функціонують лише два санаторії загальнодержавного значення — смт Гусятин Гусятинського району та с. Конопківка Тербовлянського району; із 18-ти затверджених типів природно-столових вод розливаються і використовуються лише 10, а з 10-ти лікувально-столових вод — лише 6. Отже, як впливає, мінеральні води використовуються у незначній кількості порівняно з обсягами експлуатаційних запасів. Це вказує на можливість і доцільність розширення мережі лікувально-оздоровчих установ.

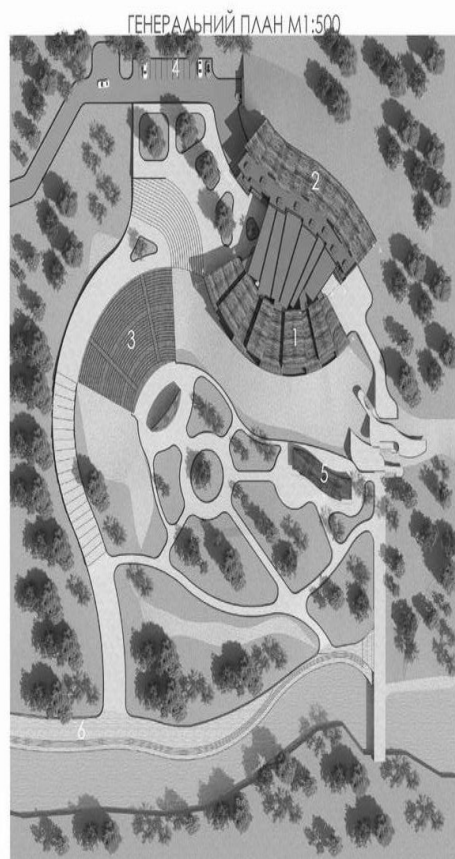
Для інформації нагадаємо, що мінеральні води і боровина можуть використовуватися при лікуванні порушень обміну речовин, при кишково-шлункових захворюваннях, захворюваннях печінки та сечовивідних шляхів, опорно-рухового апарату, центральної й периферійної нервової систем, при гінекологічних захворюваннях, захворювання горла, серцево-судинних та захворюваннях щитовидної залози тощо.

Особливості впливу на с. Калагарівка. У співвідношенні з прекрасними рекреаційними властивостями місцевості, доброю екологічною обстановкою, розвинутою транспортною мережею регіон має всі умови для різностороннього курортно-санаторного лікування, будівництва курортів, лікувально-оздоровчих закладів, будинків відпочинку, туристичних баз, які за відносно короткий термін змогли б підняти з колін економіку краю, підвищити добробут мешканців громади та області, створити низку нових робочих місць.

Архітектурно-планувальне вирішення рекреаційного центру «Калагарівка». Автором було запропоновано проект рекреаційного комплексу в с. Калагарівка (рис.). Розглянемо його вихідні містобудівельні умови. Ділянка проектування знаходиться в с. Калагарівка Гусятинського району Тернопільської області. На час натурного обстеження (літо 2015-го) на ділянці проводився незаконний видобуток каменю та було влаштовано неорганізований («дикий») туризм.

З точки зору природних умов ділянка має складний рельєф. Вона розташована в середовищі, де досі не відчутна рука людини, її діяльність, без наявності архітектурних об'єктів, з можливістю влаштування транспортної та пішохідної доступності з с. Калагарівка.

Обґрунтування прийнятого архітектурного рішення. Площа ділянки — 45 тис. м. кв. Пляма забудови розташована в північно-західній частині ділянки; з південної частини запроєктовано набережну р. Збруч. Вдалий перепад рельєфу та схил скали використано для влаштування амфітеатру. Південніше від споруди розташовані бювети, на місцях існуючих свердловин. Під'їзд влаштовано з заходу. Багато уваги приділено пішим сполученням на ділянці, адже саме наявність піших шляхів позитивно впливає на рекреацію відпочивальників.

ЕКСПЛІКАЦІЯ:

- 1- Лікувальний корпус
- 2- Житловий корпус
- 3- Амфітеатр
- 4- Тимчасова парковка
- 5- Бювети
- 6- Набережна

УМОВНІ ПОЗНАЧЕННЯ

- Мощення
- Дорога
- Дерев'яний настил
- Озеленення
- Водойма

ВІЗУАЛІЗАЦІЯ

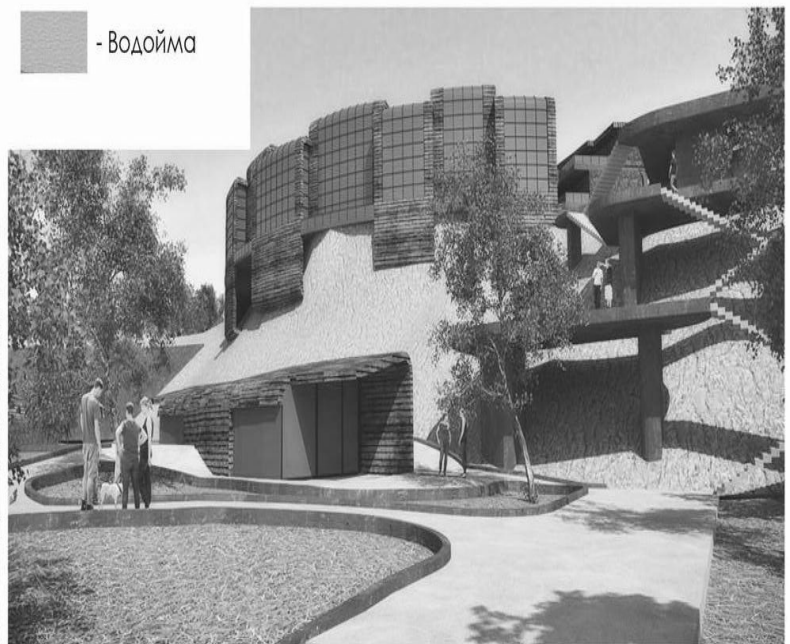
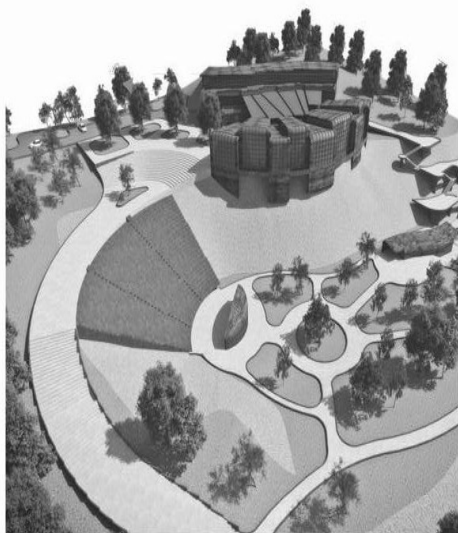

Рис. Проект санаторного комплексу

Стосовно об'ємно-просторового рішення будівля масивна, включає два корпуси — житловий та лікувальний. У межах житлового корпусу на першому рівні влаштовано ресторан та обслуговуючі приміщення. Лікувальний корпус того ж рівня охоплює приміщення для проведення оздоровчих процедур з використанням цілющої води регіону. На другому та третьому рівнях житлового корпусу розташовуються номери відпочивальників та службові приміщення.

Архітектурно-планувальне рішення житлової споруди виконано в трьох рівнях терас, а лікувальний корпус — дворівнева споруда. На фасадах влаштовано таку кількість віконних прорізів, яка б дала можливість досягти максимально можливої інсоляції приміщень та розкрити живописні пейзажі середовища.

Техніко-економічні показники генерального плану с. Калагарівки подано в табличній формі (табл. 2).

Таблиця 2

Техніко-економічні показники рекреаційного центру «Калагарівка»

№ з/п	Показник	Од. вим.	К-сть
Генеральний план			
1	Площа ділянки проектування	м ²	44 930
2	Площа забудови	м ²	2 514
3	Кількість місць автостоянки автомобілів	маш.-міс.	15
4	Площа озеленення	м ²	31 667
5	Площа мощення	м ²	9 495
6	Площа доріг	м ²	1 254
7	Відсоток озеленення	%	73
8	Відсоток твердого покриття	%	22

Висновки

1. Адміністративно-територіальна реформа, яка відбувається в Україні, розкриває можливості для розвитку територіальних громад та їх центрів. Для Тернопільської області, яка володіє унікальними природними ресурсами, важливим є ефективне використання рекреаційного потенціалу в умовах реформи.
2. Аналіз наявного потенціалу області дає можливість запропонувати конкретні зміни до організації та розвитку архітектурно-планувальних особливостей центрів нових територіальних громад. Виділено чотири типи рекреаційних ресурсів, орієнтуючись на які варто розвивати нові територіальні

громади: релігійний (паломницький), екологічний (зелений туризм), історико-культурний та лікувально-оздоровчий.

3. Наведено приклад використання існуючих рекреаційних ресурсів у с. Калагарівка Гусятинського району Тернопільської області, де пропонується організувати рекреаційний комплекс на основі наявних у регіоні лікувальних вод.

Використана література

1. Адміністративно-територіальна реформа в Україні 2015 [Електронний ресурс]: Матеріали з Вікіпедії — вільної енциклопедії. — Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Адміністративно-територіальна_реформа_в_Україні_2015 — [12.04.2016]
2. Про добровільне об'єднання територіальних громад [Електронний ресурс]: Закон України [Док. 157-19, чинний, поточ. ред. — Ред. від 13.01.2016, підстава 925 - 19] // Відомості Верховної Ради (ВВР). — 2015. — № 13. — Ст. 91. — Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/157-19>
3. Дністрянська Н. І. Дуже малі міські поселення Львівської області: суспільно-географічний потенціал та перспективи розвитку: моногр. / Н. І. Дністрянська, М. С. Дністрянський. — Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2013. — 198 с.
4. Петранівський В. Л. Туристичне краєзнавство: навч. посіб. / В. Л. Петранівський, М. Й. Рутинський; за ред. проф. Заставного Ф. Д. — К.: Знання, 2006. — 575 с.
5. Про затвердження Списку історичних населених місць України [Електронний ресурс]: Постанова від 26 липня 2001 р. № 878 // Кабінет Міністрів України. — К., 2015. — Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/878-2001-п>
6. Фоменко Н. В. Рекреаційні ресурси та курортологія / Н. В. Фоменко. — К.: Центр навч. л-ри, 2007. — 312 с.

Анотація

В статті определены и охарактеризованы место рекреационного фактора в системе административно-территориальных изменений поселков городского типа Тернопольской области. Рассмотрен проект административно-территориальной реформы в области, и предложен проект архитектурно-планировочной организации курортно-рекреационного центра «Калагаровка».

Ключевые слова: архитектурно-планировочные изменения, административно-территориальная реформа Украины, в состоянии территориальные общины (СТГ), поселки городского типа.

Annotation

In the article, titled “Recreational part in architectural planning reorganization and development of townships (for example, Ternopil region)”, a place of recreation factor in the system of administrative changes of Ternopil region townships was identified and characterized. Administrative-territorial reform in the region was considered and the project of “Kalaharivka” resort and recreation center was proposed.

Keywords: architectonically-plan changes, administrative-territorial reform of Ukraine, territorial communities, settlements of municipal type, are able.

УДК 725

Ю.Я.Сабан,

*НУ «Львівська політехніка»***ЕКОЛОГО-ГІГІЄНИЧНИЙ АНАЛІЗ СТАНУ
СЕРЕДОВИЩА СЕРЕДНІХ МІСТ**

Анотація: розглянуто особливості проведення еколого – гігієнічного аналізу стану середовища на прикладі середнього міста.

Ключові слова: еколого – гігієнічний аналіз, антропогенні фактори, природні фактори, міське середовище, середнє місто.

В даний час екологічний стан міського середовища все більше погіршується. Цей процес можна спостерігати не тільки у великих і крупних, але і в багатьох середніх і навіть малих за кількістю жителів містах.

Як показав екологічний аналіз генеральних планів середніх міст, в передпроектний період практично не проводяться комплексні екологічні дослідження. Така ситуація часто спостерігається і в інших категоріях міст.

Отримані розрізнені дані про стан середовища не завжди враховуються комплексно. Інформація гідрометеоцентру, санітарно – епідеміологічної станції і інших спеціалізованих організацій не переводиться в конкретні схеми і таблиці прив'язані до місцевості, а якщо таке відбувається, то по окремих факторах і на окремих ділянках територій. Найчастіше це дані по вітровому, радіаційному режиму, стану ґрунтів, шуму, забрудненню атмосфери. Останні беруться в обмеженій кількості точок і на прилягаючих до джерел забруднення територіях, що не дозволяє отримати загальну картину для всього міста. Відсутність комплексної оцінки по сукупності всіх факторів і на всій території